

Ольга Молчанюк,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри природних дисциплін
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія»
Харківської обласної ради

КЛАСИФІКАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ТА ЇХ АНАЛІЗ

У статті проаналізовано різні класифікації цінностей. Автором досліджено теоретичні погляди на сутність цінностей. Зазначено, що будь-яка система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власні ставлення. Процес їх систематизації ще не завершено, як і не завершений розвиток теорії цінностей. Доведено, що незважаючи на існуючу різноманітність систем цінностей, всі класифікації схожі щодо сутності цінностей, останні розподіленні в різні групи або типи в залежності від підходів і цілей дослідження; в результаті, між ними набагато більш принципово спільного, ніж відмінного. Таким чином, вибір класифікацій може бути різним у межах наукового дослідження, а набір цінностей зміниться частково.

Ключові слова: предметні цінності, суб'єктивні цінності, інтелектуальні цінності, естетичні цінності, соціальні цінності, матеріальні цінності, емоційні цінності, педагогічні цінності, утилітарна цінність природи.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими й практичними завданнями. Сучасна система освіти, стикаючись з різноманітним світом цінностей, вимушена аналізувати, трансформувати їх, ставити цілі і на основі зазначеного пропонувати засоби освітньої діяльності.

Практика доводить, що у педагогічних закладах вищої освіти освітній процес має бути комплексним і забезпечувати адекватний розвиток цінностей та ставлення особистості до світу природи. У зазначеному аспекті розгляд класифікації цінностей є важливим і актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Вивчення філософської та психолого-педагогічної літератури засвідчує, що проблема формування цінностей, ціннісних ставлень викликає постійний інтерес у дослідників. Так, система цінностей активно досліджується у різних наукових аспектах: філософському (В.Арешонков, О.Бандура, Т.Василевська,

Т.Герасимів, О.Копиленко, В.Кремень, Ю.Римаренко, С.Сливка, І.Смагін); соціологічному (Н.Агаркова, Г.Лактіонова, І.Настасяк, А.Стаканков); психологічному (І.Бех, П.Блонський, Л.Божович, М.Боришевський, О.Киричук, І.Кульчицька, В.Москалець, С.Максименко, С.Рубінштейн, Е.Фромм); педагогічному (А.Алексюк, Т.Бутківська, А.Погрібний, Д.Тхоржевський, В.Каюков, Г.Пономарьова, О.Сухомлинська, В.Сухомлинський, Г.Шевченко). Аналіз робіт видатних педагогів К.Ушинського, Л.Толстого, В.Розанова, М.Рубінштейна, А.Макаренка, В.Сухомлинського дозволяє визначати пріоритет цінності особистості, наявність чітко виражених гуманістичних традицій. Важливою є розробка ученими-педагогами різних класифікацій цінностей, аналіз яких впливає на розробку моделі ідеальної людини, основним компонентом якої є внутрішня досконалість особистості, що виражається в духовних основах людини.

Метою статті є теоретичне обґрунтування класифікацій цінностей та їх аспектний аналіз.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Застосовуючи системний підхід до питання про цінності, очевидним стає багатоаспектний характер зазначеної дефініції, а спроби авторів класифікувати цінності призвело до того, що зараз існує багато систем цінностей які побудовані на основі різних принципів та включення в себе різних щодо широти компонентів.

Аналіз філософської літератури показує, що класифікації цінностей на філософському рівні представляє їх *відповідність головним сферам суспільного життя*, в результаті чого цінності розділені за релігійні, естетичні, етичні, економічні та логічні.

Деякі з авторів стверджують, що окрема людина може користуватися лише тими цінностями, які є у суспільстві. Так, цінність життя окремої людини - сутність цінності громадського життя. Ці цінності діляться на цінності матеріальні, соціально - політичні і духовні тощо.

Вчені диференціюючи цінності *на основі їх змістовного та суб'єктивного характеру*, зазначають, що предметні цінності можуть бути природними і соціокультурними явищами та об'єктами, актуальними або потенційними предметами людської діяльності, що вимірюється такими критеріями : «добро – зло», «красиво – потворно», «гарний - поганий», «правильно – неправильно» тощо. Суб'єктивними цінностями є ті критерії, стандарти та конструкції, які виступають основами оцінок та закріплюються в суспільній свідомості у вигляді ідей, принципів, цілей, ідеалів людської діяльності.

В психолого-педагогічній літературі можна зустріти класифікацію в якій виділено дев'ять основних типів цінностей [1, 2, 6, С. 449-463]

1. Інтелектуальні цінності. Це цінності, які перш за все пов'язані з властивістю розуму. Вони включають в себе знання про різні події, уміння, здібності і дії. Усвідомлення дійсності людиною передбачає наявність у неї інтелектуальних рис.

2. Естетичні цінності. Тут людина оцінює світ з точки зору критеріїв краси та естетичного значення, в залежності від ступеня чутливості до краси інших людей і у відповідності до свого власного рівня сприйняття краси.

3. Соціальні цінності. У цьому випадку, цінним є те, що слугує соціальним цілям: витвір мистецтва, наукова теорія, соціальна організація або ідея. Особистість з такою установкою розглядає цінність крізь призму соціальних проблем і активного включення в них, готовності присвятити себе інтересам людей в ім'я громадського блага, якщо цього вимагає соціальна ідея.

4. Аллоцентричні цінності. Головною тут є інша людина як цінність, яка має свої власні цілі та ідеали. Цінним при такому підході є те, що слугує іншій особі, а найголовнішими якостями виступають: готовність допомогати людям, чутливість до страждання інших, ніжність, відповідальність до іншої особи.

5. Матеріальні цінності. Тут на перший план виходить споживчий характер людини, коли люди оцінюються з точки зору матеріального положення, об'єкти - з точки зору їх матеріального значення, тобто вважаються потрібними, якщо володіння ними є показником високого матеріального достатку.

Цінним при такому підході слід розглядати такі якості людини як здатність заробляти гроші, можливість прибутково розпоряджатися коштами (роблячи вигідні інвестиції).

6. Гедоністичні цінності. При такому підході під цінностями розуміють предмети, об'єкти, а також безпосередньо людину з можливістю знімати напругу і викликати надзвичайно радісні емоції. Це можуть бути витвори мистецтва, науки, літератури, тощо. Емпіричним показником визнання вище значених цінностей можна вважати легке, безпроблемне, позбавлене конфліктів життя, а також спілкування з людьми гедоністичної орієнтації.

7. Емоційні цінності. Такими цінностями можуть бути як позитивні, досить сильні емоції і почуття (радість, щастя, хвилювання), так і негативні (гнів, стрес, страх тощо). Людина яка шукає сильні враження в житті, в першу чергу визнає об'єкти і тих людей, які викликають у неї бурхливі емоції і стан нервового напруження, будь-якої орієнтації (радісної або хворобливої). Важливо знати ступінь спрямованості та джерело таких сильних душевних переживань.

8. Цінності, пов'язані з досконалістю. В цьому випадку головним критерієм є оцінка здібностей людей і розпізнавання об'єктів і предметів, які спонукають людину до удосконалення. Поведінка суб'єкта оцінюється з точки зору можливості виявлення його особливих рис.

9. Цінності, пов'язані з престижем. Цінність у конкретному випадку визначається відповідним ступенем у соціальній ієрархії, який залежить в першу чергу від думки «важливих» людей про позицію конкретної людини (враховується можливість впливу на події, керівництво, влада). Цінністю стає сама можливість бути значимою людиною.

Аналізуючи вищенаведену класифікацію цінностей, ми зазначаємо, що більшість вчених істотно значення в тлумаченні терміну «цінність» відводять такій властивості, як доцільність, котра визначає важливість явищ та об'єктів для життєдіяльності суб'єкта .

На нашу думку важливими в аспекті дослідження є класифікації, коли цінності розділені *відповідно до предмету або змісту об'єктів*: економічні,

естетичні, моральні цінності; або за суб'єктом відносин: індивід, колектив, суспільство.

Унікальною на нашу думку є спроба класифікувати цінності щодо значущості – особистісні, суспільні, соціальні та інструментальні цінності.

У різних джерелах зустрічається понад вісімдесяти можливих варіантів класифікацій цінностей. В результаті, ученими було виділено чотири основні типи цінностей, що охоплюють безліч окремих індивідуальних систем цінностей: сімейні, освітні, фінансові, громадські тощо. Всі інші типи є змішаними (сімейно-фінансові, сімейно- суспільні тощо).

На увагу заслуговує аналіз педагогічних цінностей, як окремої категорії, зокрема, за твердженням В. Гриньової, педагогічні цінності, базис яких становлять духовні цінності, є стійкими орієнтирами, за якими студент співвідносить своє життя і педагогічну діяльність [3].

На думку І. Ісаєва, педагогічні цінності – це норми, які регламентують професійно-педагогічну діяльність викладача, носять цілісний характер і виступають як пізнавально-діюча система, що визначає відносини між сформованими поглядами на проблеми професійної освіти та професійно-педагогічною діяльністю викладача вищої школи [3,4], система педагогічних цінностей має синкретичний характер, тобто її функціонування залежить від взаємозв'язку всіх її складових.

Класифікація педагогічних цінностей у структурі професійно-педагогічної культури докладно розглянута у працях І. Ісаєва, В. Сластьоніна, Г. Чижакова [4, С. 78-79], яка реалізуються на індивідуально-особистісному рівні в конкретній педагогічній ситуації. До неї належать такі педагогічні цінності, як: цінності-цілі, цінності-засоби, цінності-відносини, цінності-якості та цінності-знання.

Аналізуючи проблему дослідження, констатуємо, що у людині споконвічно закладене прагнення до взаємодії із природою й з цим прагненням пов'язані основні цінності природи. Американський дослідник

С. Келлерт виділив дев'ять основних цінностей природи, що є, по суті, основами мотивів взаємодії з нею [5, С. 7-26.]:

1. Утилітарна цінність природи обумовлена традиційною уявою про матеріальні блага, одержувані при експлуатації природи;

2. Натуралістична цінність природи обумовлена задоволенням людини від процесу діяльності, який пов'язаний з перебуванням на природі, спостереженням за природою. Сприятливий вплив природи на психіку людини, на його настрій і щиросердечна рівновага, емоційний стан, що стимулює вплив природи на творчий, фізичний розвиток особистості загальновідомі й експериментально перевірені факти. Люди одержують величезне задоволення від відпочинку й перебування на природі, від спостереження за природою, що стимулює уяву, загострює сприйняття, розкриває художні здібності;

3. Еколого-наукова цінність природи обумовлена уявою про взаємозалежність різних видів живих організмів від природнього середовища їх існування. Будь-яка зміна середовища проживання неодмінно приведе до ланцюжка послідовних змін у природі, які викличуть зміни й серед живих організмів;

4. Естетична цінність природи обумовлена задоволенням, яке отримує людина, переживаючи сильні емоції при сприйнятті багатогранних проявів краси природи. «Важливість естетичної цінності природи передбачається неадекватністю штучних замінників» [5, С. 13]. У декількох дослідженнях було встановлено, що природні пейзажі більше подобаються людям ніж "штучні види";

5. Символічна цінність природи обумовлена тенденцією використання світу природи для людської комунікації у процесі мислення шляхом представлення в людській мові абстрактних ідей;

6. Домініоністична цінність природи обумовлена архаїчною потребою людини в змаганні із природою, яка створює необхідні умови для її розумових і фізичних випробувань;

7. Гуманістична цінність природи обумовлена можливістю транслювати природнім об'єктам свою прихильність, любов, турботу. У результаті досягається емоційна близькість і почуття єднання із природою;

8. Моралістична цінність природи обумовлена духовною прихильністю людей до світу природи й відчуттям етичної відповідальності за благополуччя цього світу. Моралістична цінність природи наповнює повсякденне життя людини духовною значимістю;

9. Негативістична цінність природи обумовлена можливістю природних об'єктів викликати негативні, ворожі почуття з боку людини. Острах будь – яких об'єктів природи (змій, жуків, павуків, темних печер, ураганів тощо) може сприяти розвитку почуття благоговіння, поваги до світу природи.

Отже, будь-яка система цінностей і якостей особистості розвивається і виявляється через її власні ставлення.

Таким чином, аналізуючи різні філософсько-педагогічні підходи до системи цінностей, можна виділити сім загальних якісних характеристик:

1. Соціальний аспект цінності знайшов своє відображення в тому, що вибір цінностей, який визначений конкретною людиною, відображає рівень розвитку суспільства в цілому або конкретної суспільної групи (колективу, соціального середовища тощо). Таким чином, відбувається вибір цінностей, який базуються на специфічному характері та природі людини, здійснюється в ході еволюції, коли основні цінності суспільства стають остаточними для індивіда. Крім того, при будь-якій систематизації серед цінностей завжди будуть присутніми загальнолюдські цінності: істина, добро, краса, користь тощо.

2. Зміст цінностей визначається життєвими потребами і інтересами людини і суспільства як цілого. Це - матеріальні, суспільно - політичні, культурні, естетичні та інші цінності.

3.Значимість притаманна будь-якій сукупності цінностей, так як визначає важливість цих цінностей для конкретної людини, і для суспільства в цілому.

4. Гуманність проявляється обов'язково при наявності серед них культурних, духовних, естетичних, моральних та етичних цінностей, які виражаються в бажанні людини і суспільства в цілому до збереження культурної спадщини, природи навколишнього світу, визнанні свободи та рівності людини, прояві любові та взаємоповаги.

5. Духовність притаманне самій природі цінностей - це усвідомлення краси, добра, істини, тобто тих ідей, які існують в галузі духовного життя суспільства (науковій, моральній, художній).

6. Суб'єктивність виступає на передній план, при виборі особистісних цінностей кожної людини, тому що навіть тоді, коли має місце спільність думки, ідеї та цілей завжди присутні суб'єктивні особливості, бажання, а отже і цінності.

7. Суперечливість є одним із властивостей цінності, оскільки цінність може нести в собі і проти цінність, тобто мати подвійний характер, наприклад: зовнішня краса може містити в собі духовні вади.

Таким чином, цінності не можна розглядати не беручи до уваги різні властивості і протиріччя.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, виховання в особистості системи цінностей, ціннісного ставлення до власного «Я», до природи, до життя, до праці - це тривалий процес, який може здійснюватися протягом усього життя людини під впливом наукових знань, мистецтва, практики й освіти. Свідомість людини, що діалектично розвивається у процесі життєдіяльності, постійно збагачується й коректується життєвим досвідом особистості, на кожному етапі має свій зміст, свої форми прояву, що сприяє духовному та професійному піднесенню особистості.

Література

1. Андреева О.П. Типології цінностей: методичні підходи М. Рокича й Ш. Шварца // Вісник Київського національного ун-ту. Серія Соціальна психологія. Педагогіка. 2003. Вип. 17-18. С. 80-83.

2. Витгенштейн. Культура и ценность // Человек, 1991. – № 5-6: Ціннісні орієнтації (Аналіз соціально-філософських концепцій Заходу 80-90 років). К.: Наукова думка, 1995. 206 с.

3. Гриньова В.М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя (теоретичний та методичний аспекти) / В.М. Гриньова. Харків : Основа, 1998. 300 с

4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.Ф. Исаев. – Москва : «Академия», 2002. 208 с., С. 73-74.

5. Келлерт С. Девять основных ценностей природы и биофилия // Любовь к природе. Материалы международной школы-семинара «Трибуна -6». Киев, 1997. С. 7-26.

6. Цінності в житті людини і суспільства / Філософія/ За ред. Надольного І. Ф.К., 2000. С. 449-463

7. Харківська А. А. Теоретичні основи розвитку фахової компетентності майбутніх педагогів. Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати – 2016 : матеріали між нар. наук.-практ. конф., Братислава, 15-18 березня 2016 р. Київ : ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2016. С. 172-173.

*Ольга Молчанюк,
кандидат педагогических наук, доцент,
заведующий кафедрой естественных дисциплин
Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно
педагогическая академия »
Харьковского областного совета*

КЛАССИФИКАЦИЯ ЦЕННОСТЕЙ И ИХ АНАЛИЗ

В статье проанализированы различные классификации ценностей. Автором исследованы теоретические взгляды на сущность ценностей. Отмечено, что любая система ценностей и качеств личности развивается и проявляется через ее собственные отношения. Процесс их систематизации еще не завершено, как и не завершено развитие теории ценностей. Доказано, что несмотря на существующее разнообразие систем ценностей, все классификации похожи по сущности ценностей, последние распределены в различные группы или типы в зависимости от подходов и целей исследования; в результате, между ними гораздо более принципиально общего, чем различий. Таким образом, выбор классификаций может быть разным в рамках научного исследования, а набор ценностей изменится частично.

Ключевые слова: предметные ценности, субъективные ценности, интеллектуальные ценности, эстетические ценности, социальные ценности, материальные ценности, эмоциональные ценности, педагогические ценности, утилитарная ценность природы.

*Olga Molchanyuk,
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Head of the Department of Natural Disciplines
Communal institution "Kharkiv Humanitarian-
pedagogical academy »
Kharkiv Regional Council*

VALUATION CLASSIFICATION AND THEIR ANALYSIS

Different classifications of values are analyzed in the article. The author studies theoretical views on the essence of values. It is noted that any system of person's values and qualities develops and manifests through attitude. The process of systematization has neither been completed yet, nor development of the theory of values has been completed. It is proven that despite the existing diversity of value systems, all classifications are similar to the essence

of values, the latter are divided into different groups or types depending on the approaches and objectives of the study; as a result, between them they have much more common features than different. Thus, the choice of classifications may be different within the limits of scientific research, and the set of values will change partly only.

Key words: *subject values, subjective values, intellectual values, aesthetic values, social values, material values, emotional values, pedagogical values, utilitarian value of the nature.*